

АВТОРСЬКА ШКОЛА КРЕАТИВНОСТІ

Семен ГОНЧАРЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, академік АПН
України

Криворізький (Саксаганський) природничо-науковий ліцей як авторська школа креативного розвитку особистості має вже досить значну історію. А почалося його створення ще в 70—80-х роках, коли педагоги з тривогою виявили значне зниження інтересу учнів до навчання. Учнім стало нецікаво навчатися в школі. Відбулося «відчуження» школи від дітей.

Ураховуючи це, багато вчителів, щоб змінити ситуацію на краще, виробили оригінальні концепції, методи і прийоми виховання і навчання, які ґрунтуються на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості школяра. Почали створюватися авторські школи для реалізації нових концепцій навчання і виховання.

Зокрема цікавою і продуктивною в теоретичному і практичному аспектах виявилася концепція школи творчості досвідченого учителя хімії **Анатолія Івановича Сологуба** з м. Кривий Ріг. Ця концепція залишається перспективною й на сьогодні, оскільки масова школа й сьогодні лише декларує творчий підхід до навчання й виховання, а насправді продовжує штампувати усереднену особистість з маніпульованою свідомістю, а не творчим мисленням. Основними положеннями цієї концепції стали: ставлення до навчання як до творчої взаємодії учителя й учня; навчання без примусу; ідея досягнення мети (перед учнем ставлять якомога складнішу мету і виробляють упевненість в нього щодо її досягнення); ідея великих блоків (об'єднання кількох тем навчального матеріалу уроків в окремі блоки); використання опори (структурно-логічних схем тощо); самоаналіз (індивідуальне і колективне підбиття підсумків діяльності учнів); вільний вибір (використання вчителем на свій розсуд навчального часу з метою кращого засвоєння матеріалу); інтелектуальний розвиток учнів класу (постановка значущих життєвих цілей і набуття учнями більш глибоких у порівнянні з навчальною програмою знань); колективна творча виховна діяльність (формування ліцейського братства, комунарська методика); творче самоврядування учнів; особистісний підхід до виховання, співробітництво учителів з батьками тощо.

Цікаво, що в ході впровадження своєї концепції автор непомітно перейшов від концепції творчого розвитку до формування креативності в учнів. Він закликає виховувати не лише творчу особистість, а людину, здатну до продуктивної діяльності, творчості, тобто формувати в індивіда стійку мотивацію до досягнення високих позитивних результатів, а також необхідних знань, навичок і вмінь.

На відміну від інших авторів, які в основу авторської школи поклали якусь часткову проблему, окремий метод чи прийом навчання, А.І. Сологуб розглядає авторську школу як цілісну педагогічну систему, в якій все має бути підпорядковане формуванню творчої, креативної особистості. Це вимагало передусім істот-

ного перегляду функцій школи, змісту, форм і методів навчання. Традиційна педагогіка орієнтована переважно на реалізацію навчально-освітніх функцій школи. Зміст освіти, зазвичай, визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних можливостей і практичної підготовки учнів, досягнутий у результаті навчально-виховної роботи. Це традиційний підхід до визначення суті змісту освіти. При такому підході в центрі уваги перебувають знання як результат духовного багатства людства, нагромадженого у процесі історичного розвитку. Зміст освіти, орієнтований на знання, сприяє соціалізації особистості, входженню учня в соціум. З цієї точки зору, зміст освіти є життєзабезпечуючою системою. Але при цьому підході до змісту освіти знання виступають абсолютною цінністю і не береться до уваги сама людина. Це призводить до ідеологізації і регламентації наукової основи, їх академізму, орієнтації змісту освіти на середнього учня та до інших негативних тенденцій.

Тому А.І. Сологуб у своїй концепції використовує особистісно орієнтований, чи точніше, особистісно-розвивальний підхід до виявлення суті змісту освіти. У концепції правильно наголошується, що при особистісно-розвивальному підході до змісту освіти абсолютною цінністю є не відчужені від особистості знання, а сам учень. Такий підхід забезпечує свободу вибору змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних і життєвих потреб особистості, гуманне ставлення до особистості, її самореалізацію в культурно-освітньому просторі. Особистісно-розвивальний зміст освіти спрямований на розвиток природних особливостей людини (її здоров'я, здібностей мислити, почувати, діяти), соціальних якостей (бути громадянином, сім'янином, працівником) і якостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). При цьому розвиток природних, соціальних і культурних якостей особистості відбувається в контексті загальнолюдських, національних і регіональних цінностей.

Автор у своїй концепції особливу увагу приділяє відображенню в змісті освіти досвіду творчої діяльності. Цей компонент змісту загальної освіти покликаний забезпечити готовність школяра до пошуку розв'язання нових проблем, до творчого перетворення дійсності. Конкретний зміст досвіду творчої діяльності учнів і її основні ознаки виявляються:

- в умінні самостійно застосовувати знання і навички в новій ситуації;
- баченні нової проблеми в знайомій ситуації;
- розумінні структури об'єкта і його нової функції;
- самостійному комбінуванні відомих способів розв'язання проблеми і альтернативних доказів;
- побудові принципово нового способу розв'язання проблеми і альтернативних доказів;
- створенні принципово нового способу розв'язання проблеми, який є комбінацією відомих.

Виходячи з вищезазначеного, А.І. Сологуб, залучаючи науковців і учителів-практиків, відпрацював зміст освіти для авторської школи. Вилучено матеріал, що науково чи морально застарів, а також фактологічний матеріал, усунуто дублювання змісту різних навчальних

предметів, забезпечено взаємозв'язки між спорідненими предметами.

При відборі і структуруванні змісту враховувалися такі принципи:

— принцип відповідності змісту освіти рівню сучасної науки, виробництва і основним вимогам розвитку демократичного суспільства;

— принцип урахування єдності змісту освіти на різних рівнях його формування з урахуванням особистісного розвитку і становлення школяра, який передбачає врівноваженість, пропорційність і гармонічну єдність компонентів змісту освіти;

— принцип відображення в змісті освіти всіх провідних елементів світової і вітчизняної культури, які сприяють особистісному розвитку учнів.

Заслугою автора цієї концепції є переорієнтація традиційних дидактичних принципів на реалізацію концепції розвитку творчих здібностей, креативності учнів. Так, автор підкреслює, що реалізація принципу науковості тісно пов'язана зі зміною типу мислення дітей, з формуванням у них основ теоретичного мислення, яке є підґрунтям для вироблення у людини творчого ставлення до дійсності. Принцип доступності має використовуватися у єдності з принципом розвивального навчання, за таких умов можна керувати темпами розвитку особистості, її мислення за допомогою організації навчальних впливів. Таке навчання, справді, «вистиме» за собою розвиток і створюватиме сприятливі умови для цього. Розкриття законів розвивального навчання, яке є активною формою розвитку людини, — одна з найскладніших і головних проблем при створенні нової школи. Зроблене А.І. Сологубом у цьому напрямі заслугоує безперечно високої оцінки. Традиційному принципу усвідомленості знань у зазначеній концепції доречно протиставлений принцип діяльності. Адаже усвідомленими знання будуть лише тоді, коли учні дістають знання не в готовому вигляді, а при виконанні тих спеціфічних завдань, завдяки яким в їхній практиці моделюються і відтворюються властивості об'єкта, які стають змістом поняття. Знання, які набуваються у процесі діяльності і у формі справжніх теоретичних понять, по суті, відображають внутрішні якості предметів і забезпечують необхідне орієнтування на них при розв'язанні практичних задач.

А.І. Сологуб і його колеги добре розуміють, що для залучення дітей до творчої діяльності важливо практикувати різноманітні форми навчально-виховної роботи: творчі уроки, факультативи, індивідуальне навчання, індивідуальний підхід до учнів, диференціацію навчання, колективні форми навчання, дослідницьку роботу, диспути, семінари, конкурси, клуби за інтересами, конференції, екскурсії, вечори запитань і відповідей, зустрічі з цікавими людьми, лекції, бесіди, виставки тощо. І ця різноманітність форм навчально-виховної роботи себе повністю виправдовує. В авторській школі креативного розвитку створені умови для творчості, формуються стійкі позитивні емоції у всіх членів педагогічного і учнівського колективів, досягнутий високий рівень взаємоповаги і довіри, вимогливості і принциповості, чуйності і люб'язності, які виражають суть творчого клімату в школі.

Слід підкреслити, що школа креативного розвитку є справді авторською. Треба віддати належне А.І. Сологубу, який не просто запропонував своїм колегам добре відпрацьовану концепцію креативного розвитку учнів, а й методику, технологію її реалізації, яка дає можливість залучити до активної творчої діяльності учнів. На своїх заняттях він переконував колег у ефективності запропонованої методики. При цьому вчитель постійно підкреслює, що творчість педагога індивідуаль-

на, не можна й не треба сліпо копіювати чужу методику, чужий досвід, але кожному допоможуть у роботі прийом, запроваджені творчо працюючими вчителями. Ознайомлення з досвідом, ідеями новаторів дає можливість обрати ту педагогічну систему, яка найбільш відповідає тому чи іншому вчителю. Він може удосконалювати й розвивати її. Все це сприяє розвитку творчої думки педагога.

В авторській школі креативного розвитку склався творчий колектив педагогів, які розуміють, що кожен педагог має право на творчість. Творчу працю учителі авторської школи вважають не лише правом, а й своїм обов'язком. У школі творчого розвитку може працювати лише творчий учитель. Саме тому в школі креативного розвитку кожен учитель залучений до пошуково-дослідної роботи, результати якої обговорюються на щорічних квітневих наукових сесіях. Ці дослідження учителів мають високий рівень теоретичного осмислення й узагальнення результатів педагогічних спостережень, апробації цікавих дидактичних чи методичних знахідок, а часто й проведених педагогічних експериментів.

Школа креативного розвитку довела на практиці можливість залучення всього педагогічного колективу до творчого пошуку, спільного розв'язання серйозної педагогічної проблеми. Автор цієї школи виступає в ролі наукового організатора, керівника, методолога колективу дослідників, забезпечуючи належний методологічний рівень дослідження. Виправданим є введення в школу посади висококваліфікованого методиста для належної організації і надання кваліфікованої методичної допомоги вчителям у проведенні дослідної роботи й оформлення її результатів. До речі, у навчальних закладах розвинутих країн, наприклад Англії, обов'язково є тьютор (методист) — спеціаліст високої кваліфікації. Його функції — контроль за якістю навчального процесу і методична допомога вчителю. В авторській школі креативного розвитку роль тьютора виконувала заступник директора школи О.Є. Остапчук, яка результати проведеного дослідження з організації пошукової роботи педагогів і підвищення їхньої майстерності оформила і захистила як кандидатську дисертацію.

В авторській школі креативного розвитку особистості є багато цікавого і повчального. Зокрема в школі на високому рівні здійснюється виховна, позаурочна й позашкільна робота. Ця робота підпорядкована ідеї творчого розвитку особистості. Учителі не бояться учнів, а учні з пошаною ставляться до своїх учителів.

Крім того, у школі піклуються про фізичне і психічне здоров'я ліцеїстів. Тут, на щастя, не ставлять рекорди в досягненні високої успішності за рахунок перевантаження учнів, їхнього здоров'я. Створено належні умови для занять фізичною культурою і спортом, до яких залучено всіх ліцеїстів. За станом здоров'я дітей пильно стежить група медиків, що забезпечена необхідною медичною апаратурою. У школі створені належні умови для навчання й відпочинку дітей, зміцнення їхнього здоров'я.

Авторська школа креативного розвитку особистості створена й успішно функціонує вже багато років, вона довела свою працездатність і продуктивність, має добру славу серед дітей і їхніх батьків. Варто побажати автору школи А.І. Сологубу і його колегам творчих успіхів у теоретичному осмисленні набутого досвіду, зібраного емпіричного матеріалу, у формулюванні дидактичних закономірностей процесу креативного розвитку учнів. Побажати також успіхів у подальшому пошуку в цьому напрямі та творчій роботі.